

УДК 165.242.2:(330.15:502.171)

Т. О. Ніколайчук,
магістр правознавства, аспірант,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК СУСПІЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

T. Nikolaychuk,
master of Law, postgraduate,
Institute of Market Problems and Economic-Ecological Researches of the National Academy of Science of Ukraine

THE NATIONAL NATURAL-RESERVED CONSCIOUSNESS, AS A SOCIAL PHENOMENON, VS REASONABLE NATURE USING

Природоохоронний сектор один із важливих та пріоритетних у структурі державотворення, який забезпечує екологічну, продовольчу, соціальну, ресурсну безпеку України, а також національну безпеку. На сьогодні в природоохоронній сфері сформувалася низка значних проблем екологічного, економічного, інформаційно-освітнього, соціального, правового, ресурсного характеру, що гальмують її розвиток, а отже, потребують першочергового та раціонального вирішення за допомогою зміни чинної системи державного регулювання, державно-приватної взаємодії, перегляду існуючої законодавчої бази, інноваційних підходів до розробки соціальної та інженерної структури, модернізації наукового устаткування, інформаційно-освітньої взаємодії на всіх рівнях, формування системи психологічно-мотиваційних чинників населення.

З метою успішного розв'язання складних екологічних, економіко-екологічних та еколого-соціальних проблем, потрібен перехід до утвердження не тільки еколого-національної свідомості як на індивідуальному, так і на суспільному рівні, але й формування національної природно-заповідної свідомості, як запоруки збереження цінних об'єктів та територій. Природні ресурси і довкілля як загальнолюдську спадщину треба використовувати з дотриманням принципу рівних прав нинішнього і майбутніх поколінь на доброякісне природне життєве довкілля і достатню кількість і якість природних ресурсів, свідомо та раціонально споживати природні блага. Сучасний стан природно-заповідного сектору зумовив необхідність екологізації суспільної свідомості, формування вузькогалузевих понять. Останнім часом спостерігається масове розповсюдження та зростання значущості соціально-екологічної, еколого-економічної проблематики свідомості суб'єктів.

Також формується суспільний феномен "національної природно-заповідної свідомості", що охоплює вужчу сферу відносин ніж екологічна самосвідомість, для якої характерний інтегральний спосіб відображення довкілля та комплексний характер регулювання відносин у системі "людина-ресурси — раціональне природокористування-збереження та відтворення". Феномен екологічної свідомості активно досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями, аналізується його категоріальний апарат, структура та функції, однак проблема формування "національної природно-заповідної свідомості" наразі не вивчалась.

The nature protection sector is one of the important and priority in the state creation structure, which provides ecological, food, social and national safety of Ukraine. Nowadays, in a nature protection sphere, the row of considerable problems was formed ecological, economic, informatively educational, social, right, resource character. These problems brake its development, and consequently need near-term and rational decision by the change of the governmental control operating system, state private to co-operation, legislative base revision. The innovative is going near development of social and engineering structure, modernization of scientific equipment.

Modern state naturally commandment is stipulated by the necessity of public consciousness and ecologization, forming the "special" concepts' sector. Lately, there is mass distribution and growth of social-and-ecological meaningfulness, economy-ecological problems etc.

Aim and tasks. The aim of the article is represented the main tendencies and realities of forming the public and social phenomenon of "national natural reserve consciousness". Also, we are going to analyze its categorical apparatus, structure and functions.

Research results. In this article we have reviewed the public and social phenomenon of "national natural reserve consciousness", which engulfs more narrow sphere of relations than ecological consciousness. This

category characteristic integral method of reflection and environmental complex character relations in the system "resources — human — rational nature conservation — reproduction". The phenomenon of ecological consciousness with its categorical apparatus, structure and functions was actively investigated, but the formation's problem "the national natural reserve consciousness" was not analyzed by the scientists.

Conclusions. It is also necessary to integrate the concept of "the national natural reserve consciousness" into our society, provide the population knowledge system about natural resources, protected objects, environmental responsibility. We should formed good and stability system of the ethical principles in natural resources using, culture and ethics behavior in protected areas. Solving the global ecological crisis' problem is possible only within the framework of ecological consciousness, culture, education, which are the prerequisite for the optimization and harmonization the "society-nature" system.

Ключові слова: свідомість, природно-заповідний фонд, суспільний феномен, раціональне природокористування, національна гідність.

Key words: consciousness, natural reserve fund, public phenomenon, environmental complex, national dignity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

За роки незалежності нашої держави відбулось чимало процесів суспільно-економічних трансформацій, які, в основному, супроводжувалися різким зниженням рівня природоохоронної та природно-заповідної діяльності. Занепад природоохоронних установ, зменшення зайнятості в екологічному секторі, непопулярність "екологічних" спеціальностей серед молоді, низький рівень реалізації новітніх технологій, ідей, інформаційний вакуум, відсутність розгалуженої та сталої системи обміну досвідом, реалізації новітніх еколого-освітніх проєктів, низький рівень співпраці з природоохоронними фондами, міжнародними природоохоронними організаціями, фінансування за залишковим принципом призвели до обмеження можливостей щодо здійснення повноцінної природоохоронної діяльності, особливо об'єктів та територій, що підлягають заповіданню [1, с. 4—5].

Важливою умовою для розвитку природоохоронної діяльності об'єктів природно-заповідного фонду та територій, які підлягають заповіданню є реалізація інновацій, подолання інформаційного та освітнього вакууму, боротьба з конформізмом місцевого населення, можливість відкритого обміну як теоретичним досвідом, так і практичними навиками, створення загальнодержавної розгалуженої інформаційної мережі на базі онлайн платформи, підвищення престижу природоохоронних спеціальностей в цілому, не тільки за рахунок економіко-фінансових чинників, а також за допомогою підняття рівня національної культури, свідомості, гідності молоді, поваги до ресурсів, системи виховних та просвітницьких заходів, думки про еколого-продовольчу безпеку та здоров'я майбутніх поколінь.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ПО ПРОБЛЕМІ

Різним аспектам питання національної свідомості присвячені дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: В. Андрущенко, Дж. Амстронга, А. Бичко, Ю. Бромля, М. Вівчрика, Е. Вільсона, Б. Гаврилишина, Е. Гелнера, В. Лісового, І. Надольного, Ю. Рижмаренко, Е. Сміта, А. Шкляра, П. Ситника, І. Кресіної, Д. Міллера.

С.Калтахчан характеризує національну самосвідомість як "самосвідомість, яка включає в себе: усвідомлення національної спільності, прихильність до національних цінностей, мови, території, демократичної культури, усвідомлення соціально — державної спільності, патріотизм, усвідомлення спільності в національно-визвольній боротьбі" [2, с. 217].

Науковець Ю. Бромлей зазначає, що під національною самосвідомістю слід розуміти "весь комплекс уявлень нації про саму себе (у тому числі усвідомлення кожного її представника власної належності до нації), її інтереси, цінності, орієнтири і настанови щодо ставлення до інших національностей" [3, с. 89—90].

І. Кресіна стверджує, що національна самосвідомість — це усвідомлення державно-політичної, громадянсько-територіальної спільності (соборності), духовної єдності, етнічної та історичної спорідненості, психологічної, культурної самобутності та неповторності. Національна самосвідомість виступає як усвідомлення спільнотою або окремою людиною своєї національної (поряд з етнічною) належності, спільності історичної долі, специфічності геополітичних, культурних, соціальних, історичних чинників [4, с. 87].

М. Джунусова вважає, що національна самосвідомість виражається в усвідомленні нацією себе як суспільного цілого, відмінного від інших національностей. Більше того, дослідник вважає, що однією із сутнісних характеристик національної самосвідомості є вживання її представниками єдиної назви (етноніма) [5, с. 233].

Г. Глазерман відзначає, що національна самосвідомість є відображенням об'єктивних національних інтересів, які визначають становище нації в системі суспільних, у тому числі і міжнародних, відносин [6, с. 79].

А. Дашдамиров стверджує, що національна самосвідомість є актуально вираженим відношенням даної нації до самої себе та до інших народів [7, с. 34].

Дослідженням теоретико-методологічних та прикладних аспектів раціонального природокористування займалися такі науковці, як Б. Буркинський, В. Степанов, С. Харічков, А. Мартієнко, Н. Хумарова, Я. Лемешев, Н. Лукьянчиков та інші.

Одні з перших цілеспрямованих спроб формування понятійного та категоріального апарату щодо розвитку саме економіко-екологічної проблематики належать таким науковцям, як В. Степанов та Л. Круглякова [8, с. 6].

Такі вчені, як Б. Буркинський, В. Степанов, С. Харічков підкреслюють, що формування соціально-економічного підґрунтя для сталого розвитку еко-економіки потребує приділення особливої уваги природним ресурсам, їх постійного обліку, що в свою чергу гарантує новий рівень розвитку та формування свідомості населення [9, с. 115].

Б. Буркинський зазначає, що в умовах погіршення екологічних умов та підвищення рівня екологічних (економіко-екологічних) конфліктів, криз та катастроф виникає необхідність цілеспрямованого формування та розвитку нових наукових напрямів, які будуть орієнтуватися на вивчення та вирішення екстремальних, конфліктних та кризових явищ в економіці та екології [9, с. 119].

К. Папенів наголошує, що можливості людства, які забезпечують постійний науково-технічний прогрес, можуть мати значний вплив соціально-екологічно-економічного характеру, на суспільство та довкілля. Тому взаємодія суспільства та навколишнього природного середовища повинна бути соціально-духовно-орієнтованою [10, с. 55—56].

Однією з форм свідомості людини є екологічна свідомість, що в останні десятиліття активно досліджується, зокрема такими науковцями як: С. Дерято, А. Льовочкіна, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, О. Плахотнік, В. Скребець, В. Ясвін тощо.

Згідно з концепцією Г. Платонова: екологічна свідомість — це індивідуальна і колективна (суспільна) здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, усвідомлення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності, вміння і звичка діяти стосовно природи, не порушуючи зв'язок і колообіг природного середовища, сприяти їхньому поліпшенню для життя нинішнього і майбутніх поколінь людей [11, с. 168].

Е. Гірусов констатує, що екологічна свідомість є сукупністю поглядів, теорій і емоцій, які відображають проблеми співвідношення суспільства і природи у плані їх розв'язання відповідно до конкретних соціальних і природних можливостей. Тобто екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних і моральних цінностях, але передбачає їх індивідуальне осмислення. Вона формується із знань і переконань в галузі взаємостосунків суспільства і природи, на екологічно доцільному ставленні до природних ресурсів, вміннях застосовувати науково обумовлені рішення по відношенню до природи: відображає індивідуальний досвід спілкування з природними системами [12].

На думку психологів С. Дерябо, В. Ясвіна, під екологічною свідомістю слід розуміти сукупність уявлень про взаємозв'язки у системі "людина — природа" і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій взаємодії з нею. Екологічна свідомість — це вищий рівень психічного відображення природного, штучного і соціального середовища та свого внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини в екологічному світі, а також саморегуляція цього відображення [13, с. 54; с. 104].

Враховуючи вищевикладене виникає необхідність виділення більш вузького поняття, як "національна природно-заповідна свідомість", її співвідношення з екологічною свідомістю та національною свідомістю, а також місце та роль у сучасному суспільстві.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Низький рівень інформованості населення про необхідність заповідання та охорони територій, на яких знаходяться особливо цінні природні комплекси та об'єкти, відсутність прозорого конкурсу для кандидатів, які бажають зайняти посади в установах природно-заповідного фонду, відсутність персоналізації трудових відносин, відсутність гідних економіко-фінансових, соціально-побутових заходів стимулювання вказують на необхідність формування ефективної системи не тільки фінансово-економічних заходів, але й психологічного-мотиваційних, внутрішньо-духовних. Необхідність формування поняття "національна природно-заповідна свідомість" як результату дисциплінованого та відповідального користування природними ресурсами.

Водночас формування загальнодержавної розгалуженої інформаційно-освітньої мережі, он-лайн платформи, перепідготовки та перекваліфікації кадрів всіх рівнів, орієнтація на особистісні якості, які ґрунтуються на національній гідності, ідеалах та самосвідомості не тільки працівників відповідного сектора, а суспільства в цілому дасть можливість кардинально реформувати ставлення до навколишнього природного середовища та необхідності заповідання унікальних територій.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні пропонується розглянути поняття національна свідомість як механізм стимулювання до

праці та у відповідній царині та інструмент забезпечення раціонального та ощадливого використання природних ресурсів; сформулювати поняття "національна природно-заповідна свідомість", та розглянути її співвідношення з таким суспільним феноменом, як національна свідомість, а також її місце та роль у сучасному соціумі. Також розглянути ефективність створення загальнодержавної інформаційно-освітньої он-лайн платформи між установами природно-заповідного фонду, органами державної влади та місцевими громадами, яка дасть змогу постійно обмінюватись досвідом, враховувати помилки у здійсненні природоохоронної діяльності, забезпечити швидку та злагоджену систему реалізації інноваційних міжгалузевих проектів та як підґрунтя для розвитку "національної природно-заповідної свідомості".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сьогоденних умовах трансформації законів ринку успіх і благополуччя підприємств, установ, організацій всіх форм власності вирішальною мірою залежать від компетентності, кваліфікації і підприємливості та інших ділових та особистих якостей персоналу, особливо це стосується таких стратегічно важливих галузей народного господарства, як природоохоронний і природно-заповідний сектор. Важливим елементом формування дисциплінованих, відповідальних та принципових кадрів є національна самосвідомість та національна гідність, як засіб консолідації та інтеграції зусиль працівників природоохоронної царини, спрямованих на досягнення позитивних результатів.

Саме усвідомлення державно-політичної, громадянсько-територіальної спільності, духовно-культурної єдності, історичної спорідненості виступає одним з головних чинників політичних, економічних соціальних перетворень у суспільстві та державі. Чимало осіб йдуть працювати у природно-заповідний сектор через власне бажання зберігати територію, на якій вони мешкають, захищати від псування та нераціонального використання наявні природні ресурси, турботу про наступні покоління.

Сучасні вчені розглядають поняття "національна свідомість" в соціальному, історико-культурному, релігійно-духовному, політичному та філософському дискурсі. Однак, якщо розглянути феномен "національна свідомість" з позиції еколого-економічних та соціально-трудова категорій як механізм психологічних чинників мотивації гідної праці, спрямованої на досягнення позитивних результатів, ми побачимо, що національна свідомість грає неабияку роль у розбудові природо-заповідної справи.

Аналіз наукової бази свідчить, що більшість дослідників визначають "національну свідомість" через категорію "усвідомлення", виділяючи при цьому якусь одну чи кілька характеристик [14]. Водночас у процесі осмислення навколишнього світу виникає потреба і необхідність осмислення і самого себе у світі, оцінки свого місця в суспільстві [15, с. 67].

На сьогоднішній день дослідники розглядають категорію "національна свідомість" в узагальненому вигляді, здебільшого не визначаючи основні компоненти цього явища, які дають змогу з'ясувати багатогранні зв'язки цього суспільного феномену з галузями народного господарства. Виходячи з цього виникає необхідність структурування цього поняття за різноманітними принципами: рівнями, формами усвідомлення та відображення національного життя, з погляду різних категорій населення або сфер господарювання у державі, царини суспільного життя або народного господарства.

Якщо розглянути національну свідомість з соціально-економічної точки зору, то це поняття буде включати "сукупність ідей, поглядів, почуттів, пов'язаних з самовизначенням національної спільноти, усвідомлення свого місця серед інших національних спільнот, усві-

домлення соціально-політичних цінностей, що характеризуються поняттям "Батьківщина" і прихильність до них", повага до території існування, її благ [16, с. 80].

Водночас за антропоцентричним підходом екологічна свідомість — це знання й розуміння людиною своїх можливостей впливу на природу, визначення цілей такого впливу, оцінку варіантів передбачуваної поведінки в еко-середовищі, врахування наслідків поведінки і пізнання самого себе як однієї з шаблів екосистеми [17, с. 97].

Водночас поняття "екологічна свідомість" визначають як вищий рівень психічного відображення природного та штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексії відносно ролі та місця людини в біологічному, фізичному та хімічному світі, а також саморегуляції цього відображення" [18].

Також екологічну свідомість розглядають як відображення свідомості процесів взаємодії між людиною, як організмом та людиною, як особистістю, з однієї сторони, і суспільством та навколишнім світом — з іншої, в тих аспектах біологічного та соціального життя, що обумовлені природними факторами [19, с. 203].

Аналізуючи ознаки поняття "національна свідомість" та "екологічна свідомість" ми можемо простежити прямий зв'язок з природоохоронною та природно-заповідною сферою та побачити в зменшеному масштабі, що дійсно рушійною силою природоохоронної діяльності є не стільки засоби економічного стимулювання, а також внутрішньо-духовні чинники. Раціональне природокористування, рекреаційна та природоохоронна діяльність, етика природокористування неможливі без формування у громадян "національної природно-заповідної свідомості". Проте усвідомлення особливостей функціонування систем "людина-ресурси", "людина-раціональне природокористування", "людина-об'єкти та території природно-заповідного фонду", "сучасна людина-несприятливі наслідки екологічного характеру", "людина-відтворення цінних природних комплексів та об'єктів", "людина-заповідання унікальних територій", "людина-ЕКО-оздоровлення", "людина-ЕКО-туризм", "людина-ЕКО-рекреація", як структурних, активних елементів навколишнього середовища, усвідомлення особистістю свого місця у цій системі є невід'ємним елементом "національної природно-заповідної свідомості" суб'єкта.

У таблиці 1 зображено порівняння основних елементів феномену "національна свідомість" з вузькогалузевим поняттям "національна природно — заповідна свідомість".

Молодіж має отримувати природоохоронні (природно-заповідні) спеціальності, не тільки через суспільний престиж та економічні переваги, оскільки такі професії користуються попитом на ринку праці, а через внутрішню потребу захищати довкілля вже сьогодні, бажання зміни пріоритетів у соціально-економічному та політичному житті.

По-перше, молоді спеціалісти мають пишатись тим фактом, що саме вони оберігають та захищають природні ресурси, природно-заповідні території та об'єкти від нераціонального або незаконного використання, по-друге, з боку держави має бути створена система заходів економічного, психологічного, соціально-побутового стимулювання та мотивації, щоб уникнути плінності кадрів.

Розкриття категорії "національна природно — заповідна свідомість" під кутом соціально-трудових відносин відіграє важливу роль у формуванні кожним працюючим своєї особистості та професійної значимості для колективу і керівництва (наприклад, власні методи охорони навколишнього природного середовища, система заходів захисту та збереження природних ресурсів, авторські наукові доробки), професійної гордості за досягнутий загальний результат (наприклад, показники збереження та відтворення цінних комплексів та

об'єктів природно-заповідного фонду, результати наукової, еколого-освітньої діяльності, результати заходів попереджувального та профілактичного характеру щодо охорони природно-заповідного фонду), а також почуття гордості за спільну справу (показники зменшення кількості порушень законодавства у сфері охорони природно-заповідного фонду, залучення дітей та молоді до програм збереження цінних комплексів та об'єктів, тощо). Крім того, такий рушійний чинник "як національна природно-заповідна свідомість" сприятиме формуванню почуття впевненості (захищеності і довіри у відношеннях з колегами). Саме тому "свідома праця, спрямована на внутрішньо-психологічний результат" повинна стати предметом уваги для керівництва установ природно-заповідного фонду. Свідомість на рівні з сумлінністю та дисциплінованістю — один із способів розуміння працівником своїх обов'язків і відповідальності перед колективом, керівником, місцевою громадою, суспільством, тому важливо щоб існував механізм психологічного стимулювання до праці, який би сприяв цьому процесу.

Слід зазначити, що "свідома праця" не тільки формує людину-працівника/людину-колегу/людину-керівника/людину-підлеглого і її відношення до кола професійних обов'язків, вона сприяє розумінню людиною свого місця в складному процесі формування матеріальних благ, надання послуг суспільству, захисту та збереженню цінних об'єктів, територій тощо. Саме тому необхідна побудова не тільки організаційно-економічного механізму стимулювання праці, а ґрунтовне розроблення системи психологічно-мотиваційних чинників, як складової загальної системи управління трудовими відносинами. Чітка концепція мотиваційно-психологічних чинників під час укладення трудових відносин в значній мірі стане передумовою свідомої праці, буде сприяти розумінню місця співробітника у "маленькому суспільстві", тобто трудовому колективі і відповідного відношення до нього. Від того, як буде створено організаційно-психологічний механізм мотивації співробітників, у значній мірі буде залежати і рівень роботи установи, показники її діяльності та добробут кожного працівника (Схема 1). Можливе окреме розроблення Положення про дисципліну посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду, як категорії працівників, на яких покладено особливо важливі функції щодо охорони заповідних територій та об'єктів. Відповідне положення буде детально регламентувати не тільки процедуру притягнення до дисциплінарної відповідальності, встановлення заохочень цієї категорії працівників, а також порядок інформаційної взаємодії та координації з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими природоохоронними органами, громадськими організаціями. Окремим розділом доцільно передбачити зведення правил етики поведінки посадової особи служби державної охорони природно-заповідного фонду, що буде включати окремі поняття та категорії феномену "національна природно-заповідна свідомість".

Також варто звернути увагу на створення загальнодержавної розгалуженої он-лайн платформи інформаційно-освітнього/координаційного напрямку, тристороннього або багатостороннього характеру: органи державної влади — адміністрації установ природно-заповідного фонду — місцеві громади (громадські організації тощо). У відповідній системі можна передбачити відкриту базу даних, де кожен бажачий буде мати доступ до інформації щодо порушення природоохоронного та екологічного законодавства, статистичних даних, тенденції до зменшення або збільшення рівня екологічності, основні напрями щодо профілактики, запобігання та припинення порушень екологічного законодавства, анонс заходів виховного та інформаційно-пропагандистського, еко-освітнього характеру. Завдяки такій он-лайн платформі буде можливість постійного співро-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика елементів національної свідомості та національної природно-заповідної свідомості

Національна свідомість	Національна природно-заповідна свідомість
Етнічна, соціокультурна, релігійна, суспільно-державна приналежність	Еколого-економічна, геополітична, соціально-ресурсова приналежність
Відношення людиною себе до українського народу, до громадсько-територіальної соборності	Співвідношення себе з природою, через ощадливе використання наявних природних ресурсів, повага до заповідної території чи об'єкту, де знаходяться ці ресурси, необхідність дотримання певного режиму охорони та зберігання
Приналежність до соціально-економічного прошарку суспільства	Усвідомлення себе членом суспільства, який є відповідальним за раціональне використання, збереження та відтворення особливо цінних об'єктів та територій Наявність трудових, соціально-громадських відносин пов'язаних з природно-заповідною галуззю. Свідома сплата державних податків та зборів, втому числі екологічних
Спільність історичної, соціально-культурної долі	Проживання із покоління в покоління на території, що належить природно-заповідного фонду або підлягає заповіданню, зі зберіганням та переданням традицій користування її ресурсами та благами, вирощування та збирання культур враховуючи особливий режим
Специфічність геополітичних, культурних, історичних, соціально-економічних цінностей	"Сімейність" або "династичність" господарської діяльності на природно-заповідних територіях, інтеграція у природні цінності
Повага до історичного минулого, культурного та духовного досвіду предків, які мешкали на території України	Спокійний розвиток праці «на землі», повага до ресурсів, що вичерпуються, усвідомлення необхідності заповідання відповідних територій з метою збереження для майбутніх поколінь
Відношення суспільства до природи	Свідоме ощадливе природокористування, наявність особистих правил етики поведінки на територіях та об'єктах, що належать до природно-заповідного фонду
Відношення до наявних проблем соціального, еколого-економічного, політичного характеру	Усвідомлення відповідальності за кризу ресурсного та екологічного характеру як регіону мешкання, так і держави в цілому. Потреба особистого внеску, участь у заходах "природно-заповідного" та природоохоронного спрямування
Відношення до інформаційного, культурного, виховного елементів розвитку суспільства	Усвідомлення необхідності участі у природоохоронних та природно-заповідних заходах інформаційно-пропагандистського, навчального-виховного характеру. Розроблення, поширення власних або авторських програм природно-заповідного характеру, видання статей, літератури відповідного спрямування. Участь у конференціях, симпозиумах, вебінарах відповідного спрямування. Інформування молоді, дітей про необхідність заповідання цінних та унікальних територій країни
Відношення до культурно-наукового потенціалу українського народу, до наукових доробків та відкриттів нації	Усвідомлення необхідності розвитку теоретичної та прикладної наукової бази, участь у наукових проєктах природно-заповідного або природоохоронного напрямку, здійснення селекційної, винахідницької, патентної діяльності. Розроблення авторських винаходів та наукових програм, що спрямовані на збереження, охорону та відтворення особливо цінних природних комплексів та об'єктів
Відношення до економіко-туристичної складової держави, відродження національного туризму, розвитку та поширення вітчизняного туристично-рекреаційного напрямку	Усвідомлення необхідності розбудови ЕКО-туризму, поширення рекреаційної діяльності на екологічно-чистих територіях, підтримка вітчизняної культурно-оздоровчої галузі народного господарства на звільнених від неконтрольованого антропогенного навантаження територіях
Етичні норми і правила, які поширюються на взаємодію зі світом природи, сприйняття природи як об'єкту людської діяльності	Усвідомлення природи як рівноправного суб'єкту взаємодії з людиною, необхідності поважного ставлення до неї шляхом заповідання та подальшої охорони
Метою взаємодії з природою є задоволення тих чи інших прагматичних потреб суспільства, "прагматичний імператив": чи правильно те, що корисне людині, суспільству, нації в цілому	Метою взаємодії з природою є оптимальне та раціональне задоволення як потреб людини, так і відновлення ресурсів довкілля, "еколого-заповідний імператив": правильно тільки те, що не порушує існуючу в природі екологічну рівновагу, не шкодить ресурсам, дозволяє зберегти цінні комплекси та об'єкти для наступних поколінь
Відношення до розвитку природи не повинно мислитись як процес, який повинен бути підпорядкований цілям і завданням людини, задоволенням суспільних потреб, потреб нації в цілому	Усвідомлення розвитку природи як процесу взаємовигідної єдності, без збереження та охорони природи шляхом заповідання, наступні покоління не зможуть задовольняти свої потреби у оздоровленні, споживанні екологічно-чистої продукції, рекреаційній та туристичній діяльності в межах держави
Спрямованість дій на захист публічних інтересів, забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами	Спрямованість дій на захист навколишнього середовища, підвищена увага до цінних природних комплексів та територій, що є заповідними або підлягають заповіданню. Пріоритет необхідності раціонального та дисциплінованого ставлення до ресурсів над суспільними, економічними чи політико-соціальними інтересами суспільства

бітництва та координації з органами державної влади та місцевими громадами, що дасть змогу оперативно та гнучко вирішувати проблеми галузі, уникнути бюрократичної тяганини.

Але головним фактором такої он-лайн платформи є інформаційна, виховна, координаційна, освітньо-культурна функції, що стануть запорукою формування "національної природно-заповідної свідомості" серед широких верств населення, особливо молоді, залучення їх до природно-заповідного світу, просування системних знань про вичерпність природних ресурсів і необхідність їх ощадливого користування.

Водночас адміністраціям установ природно-заповідного фонду необхідно мати чітку систему інформаційного обміну, передавання досвіду, можливості постійного підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, оновлення рівня освітньо-дидактичної бази, перепідготовки та проходження курсів в режимі он-лайн. З метою підтримки такої системи та її стабільного функціонування необхідно також передбачити схему інформа-

ційно-економічного стимулювання, наприклад платне проведення вебінарів, майстер-класів, ведення авторських програм розвитку, он-лайн координація між органами державної влади та адміністраціями установ природно-заповідного фонду, он-лайн інформування з боку органів державної влади про зміни в законодавстві, спілкування "у прямому ефірі" з працівниками установ природно-заповідного фонду інших країн (Схема 2). Особливу увагу слід звернути на залучення молоді та дітей (дошкільного та молодшого шкільного віку, старшокласників), оскільки саме вони є майбутніми молодими спеціалістами галузі.

Необхідно розробити та популяризувати літературу еко-спрямування (у вигляді дитячих казок, нарисів, ілюстрацій), яка прищепить молоді любов до довкілля, повагу до ресурсів, які дала нам природа, розтлумачить про необхідність бережливого ставлення до навколишнього природного середовища, що саме від майбутніх поколінь залежить, у якому стані буде природа надалі, що заповідання територій та земель з особливо

Схема 1
Структурні елементи поняття " національна природно-заповідна свідомість "

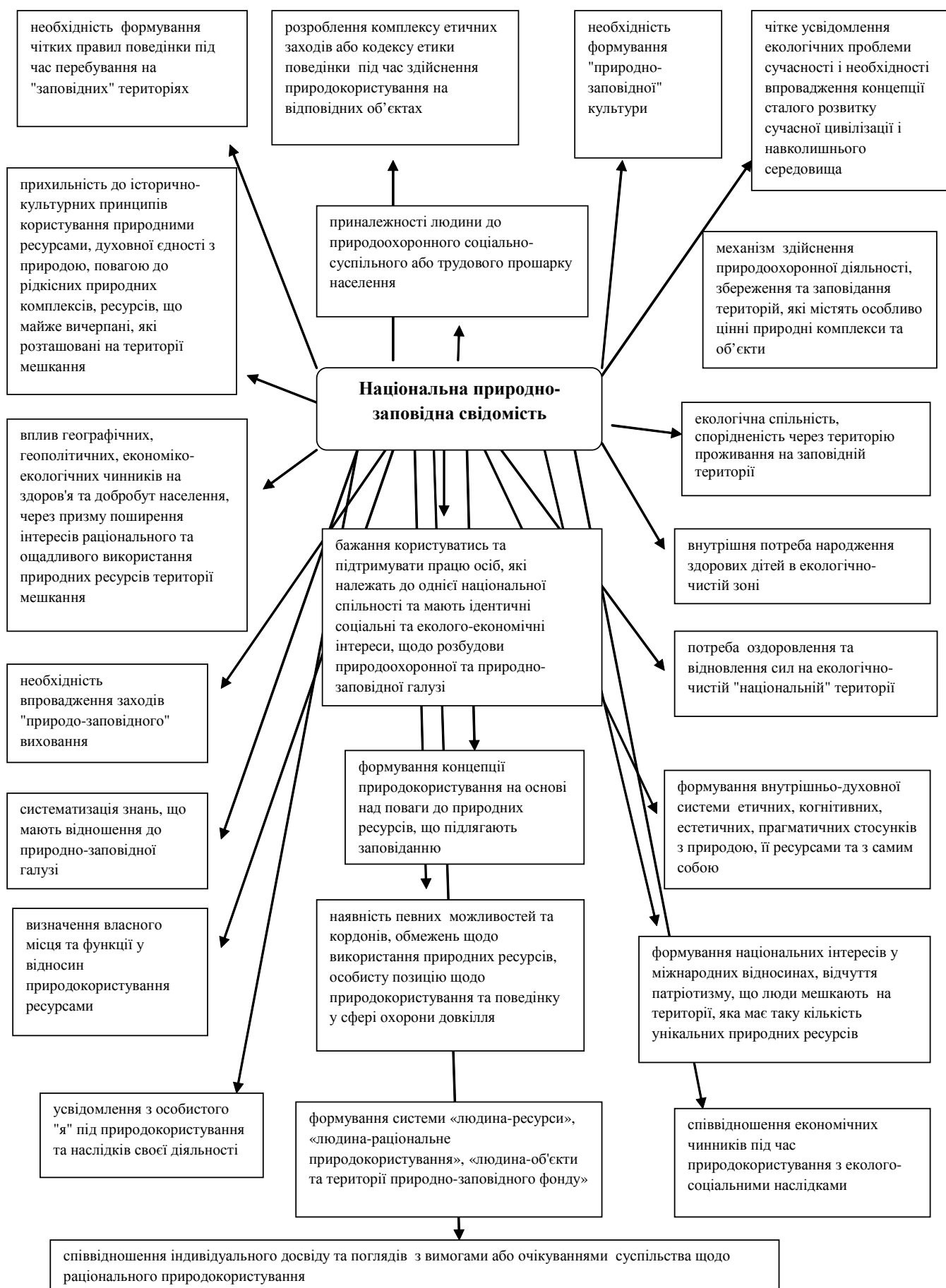
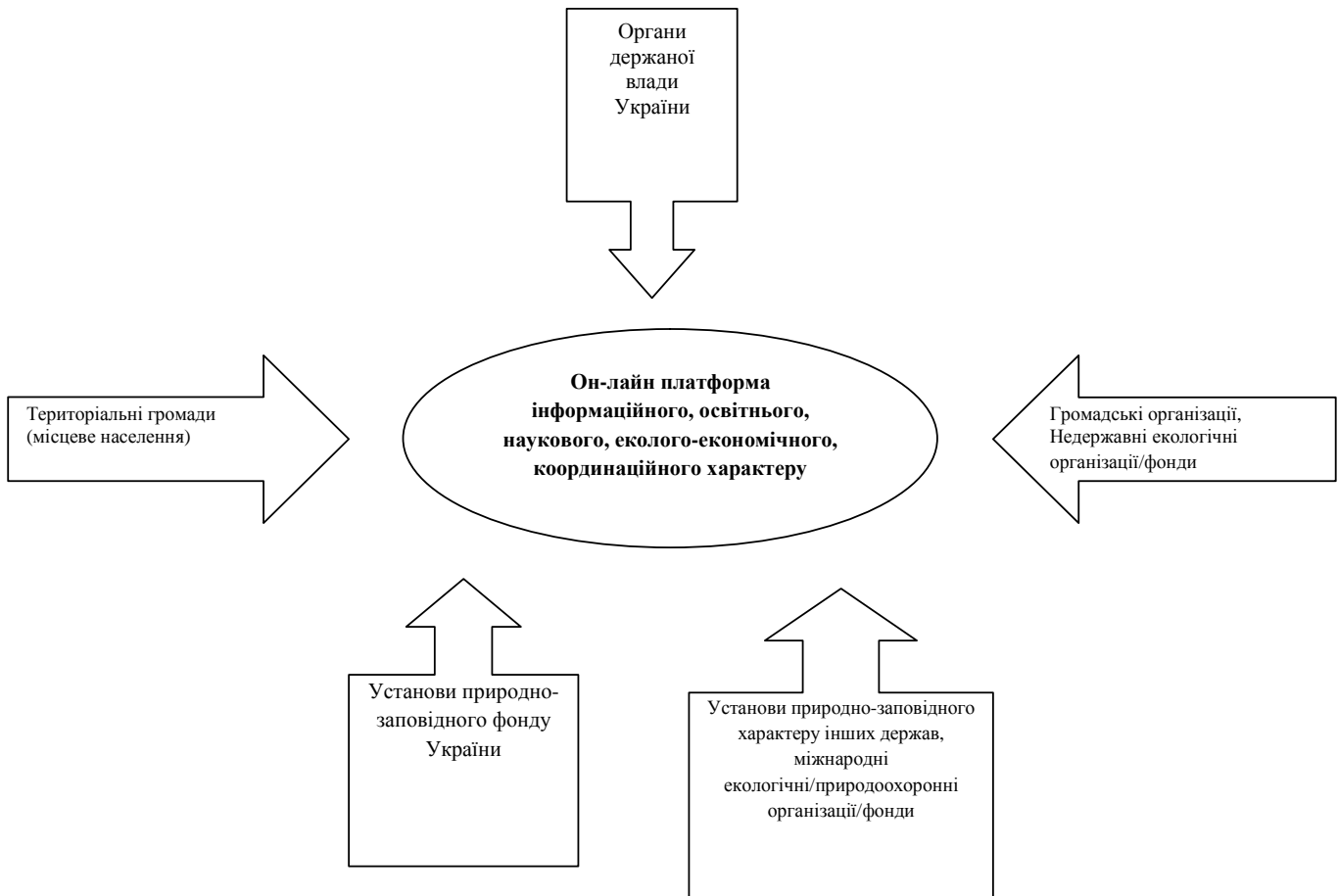

Схема 2
Основні складові елементи інформаційно-координаційної мережі на базі он-лайн платформи

цінними природними комплексами та об'єктами дасть змогу усім майбутнім поколінням на гідний життєвий рівень, життя в еколого-безпечному середовищі, народження здорових дітей; сформулювати концепцію та імплементувати у суспільство поняття "національна природно-заповідна свідомість".

Створення інформаційно-пропагандистської мережі рекламних заходів дасть змогу поширити інформацію про необхідність охорони навколишнього природного середовища, бережливого ставлення до природи та її ресурсів, необхідності заповідання територій, можливості відпочивати та оздоровлюватись на еко-безпечній території. Однак це має бути не поодиноким соціальним рекламою на суто національних каналах телебачення, а потужна система заходів на телебаченні, радіо, у ЗМІ, розповсюдження мережею Інтернет, видавництво профільної літератури для різних вікових категорій населення тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глобальна екологічна небезпека, що безпосередньо пов'язана з нераціональним використанням природних ресурсів, з'явилася як важливий чинник, сприяючий консолідації зусиль суспільства, робить неминучим подолання соціальних, політичних, економічних, екологічних розбіжностей і суперечностей і співпрацю різних соціально-економічних систем. У зв'язку з цим доціль-

но розглянути та проаналізувати екологічний аспект "мислення по-новому", орієнтованого встановлення пріоритетності екологічних та економіко-екологічних цілей над політичними, правовими та державними ідеологіями.

Також необхідно інтегрувати поняття "національна природно-заповідна свідомість" у суспільство, забезпечити населення необхідними системними знаннями про природні ресурси, заповідні об'єкти, екологічну відповідальність перед майбутніми поколіннями, формування принципів етичного, дисциплінованого користування природними ресурсами, культури та етики поведінки на заповідних територіях.

На державному рівні необхідно розкрити місце та роль "національної природно-заповідної свідомості" як мотиваційного елементу працівників галузі, детально проаналізувати сутність відповідного феномену, його ознаки, елементи під, через призму еколого-економічних та соціально-трудова відносин в сфері природно-заповідного фонду.

Створення сталої загальнодержавної інформаційно-освітньої мережі, в режимі он-лайн, буде рушійною силою для обміну досвідом, систематизації знань, формування навчально-виховного процесу населення, проведення вебінарів, лекцій, он-лайн консультацій, майстер-класів, а також забезпечення дистанційної координації або керівництва установами природно-заповідного фонду, он-лайн співробітництва з органами дер-

жавної влади та місцевими громадами в частині застосування норм чинного законодавства дасть змогу гнучкого розвитку галузі.

Література:

1. Волян В. Державно-приватне партнерство як база інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації // *Економіст*. — 2015. — № 9. — С. 3—6.

2. Калтахчан С.Т. Ленинизм о сущности нации и пути образования интернациональных общностей / С.Т. Калтахчан. — М., 1967. — 291 с.

3. Бромлей Ю.В. Национальные процессы в СССР: в поисках новых подходов / Ю.В. Бромлей. — М., 1998. — 179 с.

4. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітичний аналіз: монографія / І. Кресіна. — К.: Вища шк., 1998. — 390 с.

5. Джунусов М. Введение в марксистско-ленинскую теорию наций / М. Джунусов. — Ашхабад: Калим, 1988. — 375 с.

6. Глазерман Г.Е. Классы и нации / Г.Е. Глазерман. — М., 1997. — 314 с.

7. Дашдамиров А.Ф. Проблема личности в марксистско-ленинской теории нации и национальных отношений / А.Ф. Дашдамиров. — Баку: Азернешр, 1984. — 198 с.

8. Степанов В.Н., Круглякова Л.А., Розмарина А.А. Устойчивое развитие: понятия и категории. — Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 1999. — 98 с.

9. Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. Природопользование: основы экономики-экологической теории. — Одесса: ИПРЭИ Украины, 1999. — 350 с.

10. Экономика природопользования: учеб. / Под ред. К.В. Папенова. — Э 40. — М.: ТЕИС, ТК Велби, 2006. — 928 с.

11. Платонов Г.В. Диалектика взаимодействия общества и природы / Г.В. Платонов. — М.: Изд-во МГУ, 1989.

12. Петрук В.Г. Екологічне виховання у вищій школі [Електронний ресурс] / В.Г. Петрук, І.І. Безвозюк, Т.І. Панченко. — Режим доступу до ресурсу: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Petruk_Bezvozyuk_Panchenko.php

13. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология [Текст] / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. — Ростов н/Д: Феникс, 1996. — 480 с.; Кравченко С. М. Екологічна етика і психологія людини [Текст] / С.М. Кравченко, М.В. Костицький. — Львів: Світ, 1992. — 240 с.

14. Карлова В.В. Національна свідомість: сутність, поняття та зміст у контексті сучасних дослідницьких підходів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Karlova.pdf

15. Регіональні версії української національної ідеї: спільне і відмінне: зб. ст. — К.: Світогляд, 2005. — 186 с.

16. Надольний І.Ф. Національна самосвідомість як чинник розвитку духовності українського суспільства / І.Ф. Надольний // *Наук. вісн. Держ. акад. статистики, обліку та аудиту*. — 2003. — Вип. 1. — С. 80—87.

17. Гирусов Э.В. Экологическое ознание как условие оптимизации общества и природы // *Философские проблемы глобальной экологии*. — М.; 1983. — С. 90—153.

18. Ткачук А.Ф. Від екології довілля — до екології душі [Електронний ресурс] / А.Ф. Ткачук // *Доповідь на Всеукраїнській конференції "Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи"* — Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/34903999-235.html>

19. Шмалей С.В. Екологічна особистість / С.В. Шмалей. — К.: Бібліотека офіційних документів, 1999. — С. 203—204.

References:

1. Volian, V. (2015), "Public-private partnership as a basic institutional precondition for the capitalization of

natural resources in a context of decentralization", *Economist*, Vol. 9, pp. 3—6.

2. Kaltakhchan, S. T. (1967), *Leninism o sushchnostiunatsyy u puty obrazovaniya ynternatsyonalnykh obshchnostei* [Leninism about the essence of the revolution and the way of the formation of international communities], Moscow, Russia.

3. Bromlei, Yu. (1998). *Natsyonalnye protsessy v SSSR: v poyskakh novykh podkhodov* [National processes in the USSR: in search of new approaches], Moscow, Russia.

4. Kresina, I. (1998), *Ukrainska natsionalna svidomist i suchasni politychni protsesy: Etnopolitychnyi analiz : monohrafiia* [Ukrainian national consciousness and modern political processes: Ethnopolitical analysis], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine.

5. Dzhunusov, M. (1988), *Vvedeniye v marksystskolenynskuiut eoryiu natsyi* [Introduction to the Marxist-Leninist theory of nations], Kalym, Ashkhabad, Turkmenistan.

6. Hlazerman, H. E. (1997), *Klasy y natsyy* [Classes and nations], Moscow, Russia.

7. Dashdamyrov, A. F. (1984), *Problema lychnosty v marksystsko-lenynskoi teoryy natsyy y natsyonalnykh otnoshenyi* [The problem of personality in the Marxist-Leninist theory of the nation and national relations], Azerneshr, Baku, Azerbaijan.

8. Stepanov, V.N. Kruhliakova, L.L. and Rozmaryna, A.L. (1999), *Ustoichyvoe razvytye: poniatyia y katehoryy* [Sustainable development: concepts and categories], IMPEER, Odessa, Ukraine.

9. Burkynskiy, B.V., Stepanov, V.N. and Kharychkov, S.K. (1999), *Pryrodopolzovanye: osnovy ekonomyko-ekolohycheskoi teoryy* [Natural use: the basis of the economic-ecological theory], IMPEER, Odessa, Ukraine.

10. Papenov, K.V. (2006), *Ekonomyka pryrodopolzovaniya: uchebnik* [Economics of nature management], TEYS, TK Velby, Moscow, Russia.

11. Platonov, H. V. (1989), *Dyalektyka vzaymodeistviya obshchestva y pryrody* [Dialectics of the interaction of society and nature], Yzd-vo MHU, Moscow, Russia.

12. Petruk, V. H. (2010), *Ecological education in high school* [Online], available at: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Petruk_Bezvozyuk_Panchenko.php (Accessed 30 May 2018).

13. Deriabo, S. D. and Yasvyn, V. A. (1996), *Ekolohycheskaia pedahohyka y psykhohohyia* [Text] [Ecological pedagogy and psychology], Fenyks, Rostov on/D, Russia.

14. Karlova, V.V. (2013), "National consciousness: essence, concept and content in the context of modern research approaches", [Online], available at: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Karlova.pdf (Accessed 30 May 2018).

15. Svitohliad (2005), *Rehionalni versii ukrainskoi natsionalnoi idei: spilne i vidminne* [Regional versions of the Ukrainian national idea: common and excellent], Svitohliad, Kyiv, Ukraine.

16. Nadolnyi, I. F. (2003), "National identity as a factor in the development of the spirituality of Ukrainian society", *Nauk. visn. Derzh. akad. statystyky, obliku ta audytu*, Vol. 1, pp. 80—87.

17. Hyrusov, E.V. (1983), *Ekolohychekoes oznanye kak uslovye optymyzatsyy obshchestva y pryrody*. *Fylosofskye problemy globalnoi ekolohyy* [Ecological ecosystems as a condition for optimizing society and natures. Philosophical problems of global ecology], Moscow, Russia.

18. Tkachuk, L. F. (2015), "From environmental ecology to the ecology of the soul", [Online], available at: <http://www.ecoleague.net/34903999-235.html> (Accessed 30 May 2018).

19. Shmaliei, S. V. (1999), *Ekolohichna osobystist* [Ecological personality], *Biblioteka ofitsiynkh dokumentiv*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2018 р.